

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

HET BEHANG

Het lijkt wel of we in een tijd leven, waarin we meer en meer gebonden worden aan het heden. We komen aan de herinnering noch aan een toekomstgedachte meer toe, omdat het heden ons van moment tot moment van het ene verbijsterende gebeuren sleurt naar het andere. Er valt ook zo ontzaglijk veel te beleven in onze tijd aan adembenemende snelheden, aan tochten over onvoorstelbaar grote afstanden op fantastische hoogten, aan reizen naar adembenemende diepten, aan wereldvernietigende verdelgingsmiddelen en aan middelen die het leven verlengen als nog nooit te voren, een doordringen in de wereld van het grote maar evenzeer in die van het kleine.

Vroeger, ja, toen gebeurde er natuurlijk ook heel wat, maar het drong niet zo gemakkelijk onze levens binnen. En als het nieuws dat vaak zo nieuw niet meer was, ons bereikt had, dan hadden we nog dikwijls de geruststellende gedachte: „Och, dat is ver van hier”. Maar nu? Tijd en ruimte schrompelen ineen. Wij ervaren het meteen, al gebeurde het ver. En dat verre is heel nabij nu we weten, dat een gebeurtenis als een steen in het water geworpen, deining verwekt in een heel grote kring, waarbinnen ook wij leven.

Het heden heerst oppermachtig in ons bestaan. En het „nu” roept geen geruststellend beeld op van het „later”. Bij alles vragen we ons af, welke gevolgen het zal hebben in een nabije toekomst, een toekomst, die morgen kan zijn en onze harten zijn vaak zo bang, onze zorgen zo groot en onze hoop zo klein. Maar temidden van de nood van het „nu” dat vaak zo weinig doet verwachten van het „later”, is er toch soms plotseling het „vroeger”.

Misschien gaat het u, zoals het mij soms gaat. Je ziet een vergeeld album, dat al een lichte geur van ouderdom heeft, en je weet weer hoe je verlangend het papier van de koek losmaakte om te zien wat voor plaatje er in verscholen was. Je komt in een oud huis en je weet weer dat het vroeger bij grootvader thuis net zo ruiken kon.

Of je hoort een geluid en je weet met een

niet te betwijfelen zekerheid, dat je het vroeger, waar en wanneer dan ook, net zo gehoord hebt.

Wonderlijk is die herinnering der zinnen! Ze is niet te controleren, maar dat hoeft ook niet, want wij weten zonder een spoor van twijfel, dat zij volkomen juist is. En al brengt zij ons niet altijd op een bewuste plaats in een bewuste tijd terug, terugbrengen doet zij toch immer.

Dan is door zo'n beeld, zo'n geur, zo'n geluid de poort van het verleden voor ons opengegaan, en zijn we weer in het land van onze jeugd. Onze jeugd, vaak zo radicaal afgezworen, want we zijn nu volwassen en verheven boven de kleinmoedigheid en de overgevoeligheid en de bezeerdheid van vroeger. Dat is nu alles voorbij; je laat je niet meer leiden, je leidt nu zelf.

En de troost, die je als kind soms vond bij moeder, die heb je nu niet meer nodig; er wordt nu van jou verwacht, dat je zelf steun kunt geven. En daarom: laat de poort naar het verleden dicht, dat verleden, dat mooi was met z'n verlangens, die nooit bevredigd kunnen worden, met z'n dromen van vrede en gerechtigheid, die echter alleen in de geest bestaan en niet op deze aarde, dat verleden, dat lelijk was met z'n infantiele wreedheid, met z'n zondige slechtheid, die je met moeite en nog niet eens altyd, de baas bent geworden.

Maar dan komen die wonderlijke zinnen met hun wonderlijk scherpe herinnering en rammen op het onverwachtst de poort toch weer open. En je loopt weer rond in het land van je jeugd. Je ziet je weer zitten in de schoolbank en je voelt weer de hunkering naar de vrije middag. Wat die zou brengen aan avontuur en kwalijke streek.

Je ziet je weer lopen naar huis met het prijzende woord van de meester vóór in je mond of met een wurgende greep om je keel, of ze het al gemerkt zouden hebben, dat er geld nodig is voor snoep of voor je postzegels. Je ziet je weer gaan, vlug, om moeders vriendelijk oog of traag, omdat het wel weer mis zou zijn. Je ziet je weer zitten, 's avonds, opgenomen in de rust van het huis, met alleen een Indianenkreet in je oor

of makkend om de deling, waarvan de staart niet in de goede punt eindigde of om de onrechtvaardigheid, dat je nu juist in zo'n gezin terecht moest komen. En dan naar bed. En nog wat kijken naar het behang. En dat behang werd dan de achtergrond van alles, wat je die dag weer beleefd had, van schoollokaal en snoepwinkeltje, van struikgewas en de woonkamer, beneden.

Dat behang werd het klankbord van je gefluisterde vreugde, je verdriet, je spijt en je wrok... Dat behang werd de luidspreker, waarin je je toornige vader kon horen, de meester en de politie...

Je kende er elk streepje van, de blokken, de sterren en de rozen, je had ze horizontaal en van boven naar beneden geteld, je wist precies met welk getal je over de scheur ging, je wist precies hoe ver bij volle maan het licht over de behangbloemen gleed.

Dat behang, het was de achtergrond van de landschappen, die je met je knieën onder de dekens maakte, hoge bergen, diepe ravijnen. Maar het was ook de achtergrond van die stoel met je kleren erop, die daar plotseling kon staan als een inbreker in het schemerlicht, zodat je adem je stokte in de keel...

Je kende het behang door en door, bij ziekte was het verlicht in je grillige koorts-dromen; was je aan de beterende hand, dan zwierven je ogen het af, trapsgewijs of langs de diagonaal, waterpas of loodrecht. Het was het enige vaste in die kleine wereld van bed en stoel, waar je altijd weer terecht kwam, wat de dag ook gebracht had aan vreugde of vernedering, aan hoop of diepe moedeloosheid.

Je sprak er tegen en het sprak tegen jou. Het luisterde naar je en het liet je vader en moeder horen in hun prijzen en misprijzen, in hun verwarmende harmonie of in hun verwarrende ruzie.

En terwijl je zo in gedachten nog zit te staren naar dat behang van vroeger, helemaal terug in het verleden, komt je kind binnen of een klant of de krant. En de poort naar het verleden valt met een harde bons of met een zachte zucht weer dicht en het heden staat weer om je heen en verwacht iets van jou, een oordeel, een daad, een houding. Je bent weer groot en men kijkt naar je of je wel groot bent, je kind, je klant, je krant. „Je moet alles weten”, zegt je kind. „Je mag niets vergeten”, zegt de klant. „Je mag wel wat vergeven, maar niet alles”, zegt je krant. En de poort naar je jeugd zit weer stevig dicht, je jeugd, waarin je nog niet alles hoefde te weten, waarin je nog wel iets mocht vergeten en waarin het vergeven je soms nog zo goed en grondig afging...

En als je je dan rekenschap geeft van wat je gezin, de maatschappij, het leven van je wil, dan is er toch weer een behang, naar het woord van de dichter, het innerlijk behang. Dan gaat het erom, waarmee je de wanden van je innerlijk domein, waarin jij alleen maar thuis bent, behangen hebt.

Alles is in dat behang verwerkt; je moed, dapper te dragen wat het leven aan verdriet en pijn je bracht, maar ook je wanhoop, het besef tot een grens te zijn gekomen, waarachter niet meer te leven viel. Je liefde, die je deed jubelen op de hoogste toppen of stil zijn in de dalen, die je verrukte tot in je

diepste vezels, maar ook de haat, die uit de donkere holen van je bestaan naar boven kwam en je dreef naar het oerwoud van het dier.

Je mee-blij zijn om het geluk van de ander, waardoor zijn geluk een spiegel vond in jou, maar ook de wrok en de nijd om de vreugde van de ander, de vreugde, die jou ontzegd werd.

Dit alles en veel meer nog, die gehele machtige schaal van de menselijke gevoelens is in dit behang verwerkt.

Het is je klankbord, waartegen je je pijn, je verdriet, je liefde uitfluistert en uitsniakt, maar hoe zal het dit alles opvangen en hoe zal het dit alles weerkaatsen?

Is het patroon door de jaren van moed en wanhoop, van liefde en van wrok, tot een harmonieus geheel geworden of is het nog bont van grilligheid? Want daarvan zal je houding in je gezin, maatschappij en leven afhangen.

Of de moed en de wanhoop met elkaar zijn versmolten en de haat in de liefde is opgegaan en de wrok het verloor van de vreugde. Of dat je als een nietig riet in de wind wordt geschud tussen de uitersten, de moed en de wanhoop, de liefde en de haat, de vreugde en de wrok.

Dan is je innerlijk behang van een bonte grilligheid, die verschrikt en afschrikt door zijn verwarrende kleuren en vormen.

En welke stemmen komen er uit de luidspreker, die ook dit behang is en hoe reageer je erop? Wat doe je als de toornige vader van je betere ik je toespreekt of de meester van de daad je verwijt het nog niet te kunnen of de politie van je zedelijk besef je weer moest wijzen op het bordje: Verboden toegang. Artikel zoveel van het menszijn?

Wat heb je van dit behang gemaakt door je leven heen, dit behang in je hoogst-eigen kamer?

Want tegen dit behang spelen zich de avonturen af, die je brengen op de hoge toppen, in de diepe ravijnen van het leven. En je kunt er net als vroeger met je knieën onder de dekens de hoogten hoog maken en de dalen diep.

En tegen dit behang speelt zich ook af de grondeloze schrik voor de stoel, jouw stoel, met daarop de kleren, jouw kleren, de inbreker, die jezelf opriep, die dubbelganger van je, duivel of dier, waardoor je vernietigd kan worden.

Tegen dit behang speelt zich alles af, wat je die dag beleefde in je werk, in de klas waarin het leven je plaatste, in de snoepwinkel van je vermaak, in het struikgewas van je zinnen, in de kamer met vrouw en kind... En dan is het de vraag, de voor je leven beslissende vraag: Zit er wat harmonie in je behang; heb je nog wat aan de symmetrie kunnen doen?

Natuurlijk, de rode rozen van je moed, je liefde, je vreugde zijn in het licht van het leven wat verschoten.

Natuurlijk zitten er na zoveel jaren enkele scheuren in, waardoor de muur maar lelijk komt te zien.

En het is ook niet altijd even goed schoongehouden.

Maar, het geeft toch nog wel wat rust?

Jou... en die ander?

P. J. S. ZWART

Er zijn weinig figuren, die een meer omstreden plaats in de geschiedenis innemen, dan deze Engelse staatsman, geleerde en martelaar uit het begin van de Zestiende Eeuw. Weinig figuren ook, die van zoveel kanten voor eigen „standje” worden opgeëist om eventueel ook weer geheel of althans ten dele te worden afgestoten.

„Heilige en Communist” heeft men hem wel willen noemen, met het oog op zijn martelaarschap zowel als op het sociale toekomstbeeld, in zijn beroemde *Utopia* vervat. Maar tegen de aanduiding „communistic heilige” zouden niet alleen door beide partijen, maar ook van de kant der historie gegronde bezwaren worden aangevoerd. Vernieuwer en hervormer wordt hij geprezen, heraut van een nieuwe tijd, maar zowel in zijn godsdienstige als zijn sociale opvattingen schuilen typisch Middeleeuwse elementen, die op beslissende ogenblikken de doorslag konden geven. Vrijzinnig, progressief en tolerant heette hij om zijn *Utopia*, maar de Engelse Protestanten en Liberalen, die hem zo naar zich toerekenden, vergaven hem daarmee strijdige daden en uitlatingen in zijn later leven allerm minst. Door en door Engelsman geldt hij, maar een Nederlands vereerder herkent in hem „het beste van de Nederlandse geest” en zijn knapste biograaf eert hem als een groot Europeër. Is het dan verwonderlijk, dat in More's 25ste biografie (waarschijnlijk niet de laatste!) zijn leven „een bundel tegenstellingen” werd genoemd? Misschien benaderen we hem nog het meest, als mens in een overgangstijd. Ook al omdat hij daarin wellicht ons nog het meest verwant is.

Thomas More leefde op de kentering van wat wij gemakshalve Middeleeuwen en Nieuwe Tijd plegen te noemen. In elk geval overspannen zijn levensjaren een periode, waarin allerlei diepgaande wijzigingen op politiek, sociaal, economische en geestelijk gebied zich in Europa en ook in de uithoek, die Engeland toen nog was, voltrokken. In More's levensgang vinden wij daarvan, in denken en doen, in opgang en ondergang, de weerslag. Wat er aan tegenstrijdigheden in More's leven en denken aan de dag treedt, zijn de elementaire spanningen van zijn tijd. Dat hij ze in zich niet volledig heeft weten te overbruggen, mag men hem evenmin verwijten, als dat hij eraan bezweken is. Wie zozeer exponent is van een verscheurde tijd, kan daaraan slechts ten offer vallen. Voor More is die offerdood trouwens zijn schoonste triomf geweest.

* * *

Het leven scheen de jonge Thomas welgezind genoeg, ondanks de perikelen van een vrij harde jeugd. Als zoon van een selfmade man, beloofde hij de steile juristencarrière van zijn vader op veel breder terrein verre te overtreffen. Via het welverdiende gezag van befaamd Londens rechtsgeleerde lag voor hem de weg open naar de hoogste functies in de staat. Als rechter, raadsman, diplomaat, financier en magistraat heeft More zijn koning in allerlei functies gediend, het

laatste als Lord Kanselier, de top in de ambtelijke hiërarchie, tevoren nimmer door een niet-geestelijke bekleed. Bij alle gewicht, dat More aan de openbare dienst toekende, weerspiegelt deze publieke carrière echter maar ten dele de rijkdom van zijn geest.

Vanaf zijn vroege kinderjaren had een gezegend cultureel milieu, waarin het op reeds jonge leeftijd bezochte Oxford zeker niet het glanspunt was, hem tot deelneming voorbestemd aan die algemene geestelijke opgang, die weerslag was en vrucht tevens van de Italiaanse Renaissance in West-Europa, in het begin der 16e eeuw. More heeft met volle teugen genoten van de geestdriftige roes, die zich van Europa's beste geesten in die tijd meester maakte, van dat Renaissancistisch levensgevoel, dat één hunner tot uiting bracht in de beroemde woorden: Iuvat vivere — het is een lust te leven!

Aan de vernieuwing en verruiming van de voorstelling van mens en wereld had hij ruimschoots aandeel en in heel dat bloeiende Europese geestesleven bezorgde hij mede Engeland een eervolle plaats. More's vriendenkring was trouwens Europees: naast de Engelse geleerden John Colet en bisschop Tunstall, de Spanjaard Juan Vives, de Brusselse geleerde Busleiden en, eigenlijk voorop, „onze” Erasmus. Met Italië verbond hem zijn bewondering voor de grote Pico della Mirandola, wiens levensbeschrijving hij niet voor niets vertaalde.

Het is uit deze kring van geleerden en geleerden, van 16de eeuwse Humanisten, dat de *Utopia* stamt, zelf een getuigenis van de sociale belangstelling, onder deze intellectuelen levend. Maar dit uitgesponnen „denkbeeld” van een ideale samenleving weerspiegelt ook de tegenstrijdigheden, waarvoor More en zijn tijd te boek staan, in optima forma. Want zijn sociale kritiek is, bij alle realistische scherpte, in wezen tegen de moderne sociale en economische ontwikkeling gericht en zijn communisme is meer verwant aan de Middeleeuwse kloostergemeenschap dan aan de hedendaagse heilstaat. Aanvankelijk wellicht als „politiek manifest” ernstig genoeg opgezet, is zij in uitwerking tot weinig meer dan een humanisten-scherts geworden, die overigens toen en later heel wat misverstanden heeft opgeroepen. Daartoe behoort zeer zeker More's interpretatie als voorloper van het moderne communisme.

* * *

Wij moeten ook oppassen, in Thomas More een voorloper van het moderne Humanisme te zien. Wat bij Erasmus reeds veel zin voor verscheidenheid en oordeel des onderscheids onderstelt, is bij diens vriend Morus een nog veel hachelijker zaak. Al zijn More's Utopiërs geen Christenen en in hun geloofsopvattingen zeer vaag en ruim, de grenzen daarvan zijn scherp en onverbiddeijk; bovendien, al houdt hij zijn geloofsgenoten een spiegel der heidenen voor, zoals Swift in zijn Paarden-samenleving, daarom is hem het Christelijk geloof zelf niet minder dierbaar. En dat, ondanks kritiek op verbasteringen in detail, toch in zijn oude vormen en gedaante, de alenige, Katholieke kerk inclusief.

More stond tegenover de kloosterlijke onttrekking aan de wereld veel positiever dan Erasmus, al heeft deze zijn *Encomion Moriae*, zijn Lof der Zothed, in nauwe relatie tot More geschreven. More heeft, ook in zijn wereldse loopbaan, altijd een heimwee naar een retraite buiten deze wereld, in Middeleeuwse ascetische zin, behouden; ook daarvoor is zijn Utopia, zijn „Nergensoord”, getuigenis en symbool. Deze elders-georiënteerdheid en de trouw aan zijn geloofsopvatting liggen mede ten grondslag aan zijn offerdood, gevolg van zijn weigering, de brutale en in wezen barbaarse kerk-politiek van zijn meester, de Renaissance-despoot Hendrik VIII, mee te maken. Er is voor Morus' heiligverklaring in 1935 stellig voldoende grond.

Wanneer een modern Humanist zich desniettemin tot Thomas More aangetrokken gevoelt, ligt dat aan meer, dan aan zijn Renaissance-humanisme en zijn sterk sociale inslag. In Thomas More eren ook wij, Humanisten, de man, die tegenover de machten dezer wereld pal stond voor zijn overtuiging en die, bij een vaak voor ons begrip ver gaande gehoorzaamheid aan zijn wereldlijke vorst, toch méér gehoorzaamde aan de innerlijke stem van zijn geweten, die ook voor ons het

hoogste gebod inhoudt. More's levenslot is, vooral in zijn einde, vaak met dat van Socrates vergeleken en het toont daarmee inderdaad treffende overeenstemming. Dat plaatst hem in die kring der menselijke onsterfelijkheid, die elke afgrenzing te boven gaat en ons allen, zonder onderscheid, tot voorbeeld dient in een gemeenschappelijke strijd voor meer menselijkheid. Daarvan laat ook Henriette Roland Holst, in haar More-drama, hem getuigen met de woorden:

Niet allen kunnen strijden op één wijs, noch kan op d'eigen wijze één altijd strijden, maar één ding doet allen die strijden nood t' allen tijde voor meer gerechtigheid en meer geluk op aard; zich zelve niet te zoeken, de zoete dingen van 't leven niet liever te hebben dan 't klaar gebod van d'innerlijke stem.

In deze innerlijke gehoorzaamheid leefde en stierf de grote, katholieke Humanist Thomas More.

B. W. SCHAPER

Voor lit. in het Ned. o.a. Dr. M. H. van der Zeyde, Thomas More (Ploegsma, A'dam 1941).

Het hele leven is nodig om te leren leven en te leren sterven.

Seneca.

Wij minachten veel om ons zelf niet te minachten.

Vanvenargues.

Het is niet mogelijk te leven zonder iets lief te hebben.

Blaise Pascal.

Er zijn mensen, die, in plaats van te luisteren naar wat men hun zegt, reeds luisteren naar wat zij zelf gaan zeggen.

A. Guinon.

De ene mens komt vroeger klaar, de andere later, de allerbeste waarschijnlijk nooit.

Jung.

Een schouwspel krijgt slechts betekenis als men het gadeslaat door een cultuur, een beschaving, een beroep heen.

Antoine de Saint Exupéry.

lezingen voor de radio

zo. 13 aug. VARA 9.45 uur: Dr. A. Saalborn: „Oude en nieuwe gestalten der persoonlijkheid”.

zo. 20 aug. VARA 9.45 uur: D. d'Angremont: „Tussen hoop en vrees”.

zo. 27 aug. VARA 9.45 uur: Dr. G. W. Huygens: „Mensen die doen alsof”.

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

De prijs, die laag gesteld is, bedraagt f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterking het Woord van de Week te Utrecht.